

David Mach
Historie a vývoj české knihovnědy a knihovědného bádání
Posudek diplomové práce

Téma předložené diplomové práce bylo zvoleno samotným diplomantem na základě předchozího zájmu o prvorepublikové knihovnictví. Původně mělo být pojato bez chronologického omezení čili od příležitostných projevů v epoše humanismu až do současnosti, avšak s ohledem na množství pramenů, nutných k pročení, bylo časové hledisko po dohodě s vedoucím práce zkráceno a ukončeno prvorepublikovou etapou. Diplomové práci tento redakční krok rozhodně prospěl, poněvadž diplomant se díky své pili a snaze o syntézu mohl ponořit do studia pramenů tak, jak to před ním ještě nikdo neudělal. Doposud jsme měli k dispozici jen stať Mirjam Bohatcové: Bibliografie a dějiny knihtisku. Sborník Národního muzea v Praze C 16/4. Praha 1971, s. 205-242, která ovšem ani zdaleka nemapuje tak široké tematické pole jako Machova diplomová práce. Jen na okraj poznamenávám, že diplomantův zájem o studovaný obor a o kvalitu této práce se projevil mj. i hojným počtem konzultací se školitelem.

Výzkumným polem se Machovi stala knihověda jako celistvý samostatný vědní obor. Poněvadž ten se před několika lety znovu prosadil do výukového programu ÚISK, předložená diplomová práce je zároveň silně aktuálním příspěvkem k diskusím (a nejen českým) o jeho náplni a pojetí. Bez znalosti předchozího domácího vývoje a bez porovnání se zahraničními tendencemi, jimž se diplomant též věnuje, by jakékoli dnes nově prosazované koncepce stály na písku. Práce má 106 stran textu a 19 stran použité literatury a vedle nezbytně kompilačních pasáží (kupř. o obrozenské knihovědě) obsahuje množství materiálu u nás v takové šíři dosud nepublikovaného (např. teorie knihovědy).

Diplomant se seznámil s téměř veškerou literaturou, která byla do konce první republiky (potažmo do 30. let 20. století) napsána a týkala se dějin knihtisku, knihkupectví a nakladatelství, ilustrace a knižní vazby, retrospektivní bibliografie či teorie historických knižních fondů. Jednalo se především o primární odbornou literaturu, popularizující články a o sekundární prameny (pamětní spisy, nekrology). Aby mohl odpovědně přistoupit k analýze historických tendencí v knihovědě, musel se zabývat též prosazováním oboru do pedagogického procesu.

První kapitola se zabývá teoretickým vymezením knihovědy jako vědního oboru. V první části této kapitoly se správně poukazuje na silný vliv německé pozitivisticky orientované knihovědy počátku 20. století i na nové impulzy, které poskytla tzv. wroclavská škola. Část druhá vcelku úspěšně mapuje současné pojetí knihovědy u nás i v cizině a stává se tak, pokud vím, po dvou desetiletích dalším tuzemským příspěvkem k tématu. Naposledy se teorií knihovědy zabýval u nás v 80. letech Karel Šindelář a na Slovensku o deset let později Gabriela Žibritová. Diplomant poukázal na rozdíly mezi pojetím německým a anglosaským. Jak je nutné „klasickeu knihovědu“ přibližovat širší, anglosaské koncepci čili ke „knižní kultuře“, ukazuje část třetí, zabývající se pomezím knihovědy a pomocných věd historických, dějin umění, literatury či jiných oborů a neopomíjející ani zřetele socio-kulturní.

Druhá kapitola sleduje vývoj domácí knihovědy od dob příležitostného humanistického básnictví, přes impulzy třístého výročí objevení knihtisku až k epoše osvícenství, pragmaticky bazírující na zúženém bibliografickém pojetí knihovědy (Voigt, Ungar, Dobrovský, Dlabač, Jungmann). Kapitola je pak ukončena odbornými aktivitami počátku 20. století. Prvotní diplomantův rozmach by si v této části práce jistě zasloužil krácení (např. s. 26-29) a některé formulace by bylo možno zpřesnit, např. Dobrovského Dějiny nebyly ohraničeny rokem 1526 kvůli rozsahu, nýbrž z ideových důvodů, které představoval nástup Habsburků (s. 28). Na této kapitole si však mj. cením, že vedle vcelku známého vývoje českých knihovědných reálií předkládá též méně známou situaci na Moravě (Elvert, Dudík).

Třetí kapitola je věnována knihovědě v meziválečném Československu a nejvíce pozornosti si zde po právu zasloužilo odborné i pedagogické působení Zdeňka Václava Tobolky (s. 58-66) a Josefa Volfa (s. 66-72). Diplomantovy sondy do knihovědné literatury tu dokazují, jak se obor v tomto období přece jen rozšiřoval badatelskými tématy, do té doby zanedbávanými (knižní vazba, dějiny knihoven). Nebylo však přehlédnuto, že nemalá část zveřejněných prací měla osvětový ráz a že se zakládala na letitě a nekriticky přebíraných domněnkách (Kabát, Vonka). Při čtení takto široce koncipované diplomové práce posuzovatel s napětím očekává autorův závěr, který pak přesvědčí, anebo nepřesvědčí o schopnosti postoupit nad dané téma, abstrahovat jevy nepodstatné a naopak uchopit klíčové momenty z minulosti české knihovny a zasadit je do zahraničního kontextu. S uspokojením konstatuji, že Machovi se tento cíl vydařil a že na jedenácti hutných stranách podal reálný obraz limitů české knihovny, které jsou v převážné části důsledkem Jungmannova programu: jde o limity jazykové (důraz na českojazyčnou knižní kulturu), konfesijní (důraz na nekatolickou knižní kulturu 16. století), věcné (důraz na dějiny knihtisku) nebo metodologické (důraz na knihopisné zakončení dějin knihtisku). Machův závěr také nezastírá, že během 19. století i v mladší literatuře převládal rys popularizační a že některé knihovědné obory nebyly badatelsky a publikačně naplněny vůbec (písmo, ilustrace, čtenářské zájmy), anebo se pěstovaly jen silně okrajově (teorie knihovny, knižní vazba). Navzdory tomuto správnému postřehu se v závěru mohl ještě silněji prosadit fakt, že koncepce meziválečné knihovny se od staršího období příliš nelišila a že se setrvala naplňovala aktivitami bibliografickými (Knihopis).

Jak již bylo řečeno, Machův text je v některých pasážích poněkud popisný a zasloužil by si krácení, ale tento rys mnohomluvnosti a statického popisu je u začínajících badatelů běžný. Též bych doporučoval zvážit volbu některých sloves pro odbornou práci nevhodných, např. „ze studia archivních pramenů vydoloval“ (s. 51). Přesto však Mach vesměs píše kultivovaným jazykem a jeho prohršky proti mluvnicku jsou minimální, např. „Plzeňské, Pražské, Bělské tisky“ (s. 33).

Věřím, že diplomant se z tématu poučil a bona fide získal ten nejlepší vzdělanostní základ pro svůj další odborný růst. Ve srovnání s diplomovými pracemi, které se dnes běžně odevzdávají k obhajobě, je nutno Machův výkon označit za viditelně nadprůměrný. Svou roli zde sehrál nejen jeho soukromý zájem o zvolené téma, ale i píle a schopnost abstrakce, kterou při seznamování s literaturou osvědčil. Na závěr proto připojuji dvě doporučení – jednak některé ucelené pasáže, zejména o teorii oboru, publikovat v odborném tisku, popř. přednáškou (Jinonické pondělky) a jednak formou rigorózní práce téma dovést až po současnost. Tak by všichni zájemci, ať už laičtí, odborní nebo studenti, získali kladně či záporně inspirativní, ale každopádně ucelený obraz minulosti našeho oboru.

Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a hodnotím známkou
v ý b o r n ě

V Praze dne 30. 8. 2010

doc. dr. Petr Voit, CSc.
školitel